

Семантична структура бінарних опозицій у «Тригрошовому романі»

Б. Брехта

Мета даної статті полягає у виявленні особливостей семантичної структурної організації бінарних опозицій у «Тригрошовому романі» Б. Брехта в аспекті сучасного комунікативного вивчення художнього тексту.

Предметом вивчення є бінарні опозиції як засоби мовної репрезентації концептуального простору в «Тригрошовому романі» Б. Брехта.

Брехтівське художнє моделювання дійсності ґрунтувалось на основі методу поляризації, який став одним із яскравих виявів «переривання не перериваного», тобто сприймання єдності протилежних явищ, ознак, якостей, дій, поєднання крайнощів, що чергуються між собою. Поляризація художньої творчості Брехта – це своєрідний «естетичний варіант» і відгомін діалектичного закону єдності і боротьби протилежностей. [1: 86-87]

Бінарні опозиції, характерні для «Тригрошового роману» Б. Брехта є засобом сатиричного зображення капіталістичного устрою буржуазного світу. Об'єктом сатири у романі стає світ ділків, який автор зображує у двох площинах: завуальована реальність та існуюча дійсність.

У ході нашого дослідження ми виділили три бінарні опозиції, які яскраво представлені у аналізованому тексті роману: «правда-брехня» / «Wahrheit-Lüge», «війна-мир» / «Krieg-Frieden», «зовнішній та внутрішній світ героїв» / «Heldens Äußere-Innere»

Отже, розглянемо опозицію «правда-брехня» / («Wahrheit-Lüge») в соціальному контексті зображуваних подій в романі.

Брехт виступає як справжній «доктор соціальних наук». Він показує механізм закулісних зв'язків фінансових авантюристів (на кшталт Кокса) та уряду.

Письменник зображує зовнішню, відкриту сторону подій – відправлення кораблів з новобранцями до Південної Африки, патріотичні демонстрації, респектабельний суд й пильну поліцію Англії. Потім він зображує істинний і вирішальний хід подій в країні.

Торговці заради наживи відправляють солдатів в «плавучих гробах», які йдуть на дно тільки через хижацьке прагнення примножити свій капітал: *Im Schiffsrumpf liefen die Ratten... Bile hatte vorgehabt, sämtliche Tricks, mit denen gewissenlose Reeder einen schwimmenden Sarg als anheimelnde Luxusjacht zu verkleiden verstehen, mit zynischem Freimut zu entlarven;* [2: 42] це була національна катастрофа, винуватці якої змогли нажитися на ній. Король бідняків заробляв на людському горі та людській здатності до співчуття: *J.J. Peachem hatte einen Laden eröffnet, in dem die Elendsten der Elenden sich jenes Aussehen erwerben konnten, das zu den immer verstockteren Herzen sprach.* [2: 23]

Патріотизм роздувається найнятими жебраками, яким платять за показ фальшивих почуттів: *Unsere Leute bekommen die Demonstration bezahlt, das ist es verständlich, das sie demonstrieren.* [2: 319] А ініціатива колишніх солдат вийти на демонстрацію розцінюється не що інше, як людська дурість: *Man rechnet nie genügend mit der Dummheit der Leute! Dieses Kanonenfutter hält sich wahrhaftig für die Nation!... Mit denen kann man noch viel machen, glauben Sie mir!* [2: 299] Найгіршим є те, що такими людьми маніпулюють як маріонетками, з огидою називаючи гарматним м'ясом. У суді бандит Мекхит-ніж спокійно розігрує ображеного «чесного торговця»; грабіжник і начальник поліції пов'язані зворушливою дружбою і роблять один одному масу послуг за рахунок суспільства.

Основний пафос «Тригрошового роману» складає викриття брехні, як зброї експлуататорів. Брехня завжди є винахідливою: вона представлена у імпонуючому світлі, під прикриттям благородних речей. У зв'язку із фальшивою демагогією вона намагається відкрити і використати людські емоції та інстинкти. В такому контексті можна говорити про брехню «в ім'я спасіння», але Брехт жорстко, тверезо та без словесних прикрас викриває всі види

соціального обману, приховану, матеріально-грунтовану, «ідеально» завуальовану брехню. Така опозиція дозволяє піддати більш скрупульозному дослідженню та викрити «прописні істини» буржуазної моралі та показати нищість її представників.

Аналіз семантики опозиції «війна-мир» / «Krieg-Frieden» розкриває лицемірство, святенництво, фарисейство буржуазної моралі, яка протиставляється всім законам гуманного суспільства, в якому війна є лише одним із засобів примноження власного капіталу. Війну торговці та комерсанти розцінюють як безпрограшну справу, роль грає лише вміння використати сприятливі обставини: *man muß nur Krieg machen, da sind die Geschäftschancen ungeheuer*. [2: 300]

Далі розглянемо ще одну бінарну опозицію, яку Бертольт Брехт використав задля зображення внутрішньої суперечливості героїв: «Heldens Äußere-Innere»

Містер Джонатан Джеремія Пічем – пуританин з голови до ніг, починаючи з його благочестивого біблійного імені (Іонафан Ієремія), і закінчуючи високоморальними сентенціями, якими він любить прикрашати свою мову. Він – комерсант, офіційно власник лавки старих інструментів: *ein Haus mit einem kleinen, unsäglich verdeckten Laden, auf dessen Schild «Instrumente» stand* [2: 14], а насправді – керівник монополістичного підприємства у сфері жебрацтва: *Das Unternehmen, das Untensilien für Straßenbettel verkaufte... große, geheimnissvolle und mächtige Organisation* [2: 15, 17]. Мекхіт характеризує це підприємство як «Goldgrube».

Маючи в розпорядженні цілу армію професіональних жебраків, калік та симулянтів Пічем став королем всіх жебраків, їх другом: *Bettlersfreund*. Пічем поставив на виключну вигоду вивчення психології співчуття та методів впливу на нього: *Der menschliche Körper ist ganz und gar in der Hand der Seele und des Gemütes*. [2: 107] Він вигравав на людському співчутті та щедрості, хоча сам був цинічною скнарою: *die Demütigung schien ihm einfach nicht tragbar, ganz offen Geld zu geben für nichts*. [2: 175] Містер Пічем говорить, що він дає можливість багатьом людям вижити, забезпечуючи їх роботою і в такий спосіб

дає можливість заробити на шматок хліба. Але тільки хтось стає у нього на шляху – він «прибирає» цю людину, викидає мов гвинтика із системи, замінюючи його іншим, мотивуючи свій вчинок, що це та ж сама комерція, лише іншими методами: *Es ist eine geschäftliche Angelegenheit. Es ist die Fortführung eines Geschäfts mit anderen Mitteln.* [2: 295]

Часто в тексті роману можна зустріти роздуми містера Пічема, де він мотивує свою діяльність тим, що має доньку: *Wenn ich das Kind nicht hätte, würde ich keine Minute länger dieses Hundeleben führen.* Та «люблячий татусь» в інтересах своєї комерції торгує донькою; саркастично Брехт змальовує сцену, де містер Пічем підраховує скільки він міг би втратити, не було б у нього доньки: *Auf dem Klosett hatte er auf einem kleinen Zettel nachgerechnet, was er ohne Polly verlieren würde.* [2: 98]

Зять пана Пічема – Мекхіт, раніше званий пан Бекет, у кримінальному світі знаний по прізвиську Ніж – власник розгалуженої сітки так званих д-лавок, де товари продаються по цінах закупівлі. Товари такі дешеві, тому що вони крадені, Мек – виявляється монополістом у сфері кримінального бізнесу, під його керівництвом стоять всі лондонські бандити, грабіжники. Ніж, вуличний грабіжник у минулому, відчуває дискомфорт у колі людей «вищого світу», на ньому не одне вбивство, його руки в крові, він жорстокий бандит, який вміло приховує своє істинне нутро під виглядом поважного пана: *Herr Becket war ein untersetzter, stämmiger Vierziger mit einem Kopf wie ein Rettich. Er einen sonderbar dicken Stock, den er kaum aus den großen Händen ließ.* [2: 27] Автор протиставляє зовнішність героя та його внутрішній світ. Брехт глузливо додає до образу Мека палицю, яка вказує на приналежність до інтелігентних кругів, та саркастично змальовує зовнішність Мекхіта (голова у формі редиски).

Викриття його справжнього цинічного «я» відбулось під час суду: *Herr Macheath, einer unserer bekanntesten Geschäftsleute, insgeheim gar kein Geschäftsmann, sondern ein Verbrecher ist, ein Mörder!* [2: 260]

Дружина Мека – Поллі – ідеал чистоти та невинності для всіх. Кокс порівнював її із чистим джерелом, який може зцілити: *Polly sei nun einmal Idol*

für ihn. Sie erscheine ihm wie ein klarer Brunnen. [2: 115] Та Поллі не є насправді такою невинною, її звабив молодий розпусник. А коли вона дізнається, що вагітна, шукає шляхів як позбутися дитини.

Одним із центральних персонажів є солдат Фьюкумбі, навколо якого розгортаються події в романі. Він допомагає Поллі шукати лікаря, та разом з тим роздумує про те, що життя священне: *Hat nicht die Kirche zur heilig erklärt? Es ist nur gut, daß das Abtreiben Geld kostet! Da gäbe es kein Aufhalten mehr* [2: 74] Виникає парадокс: солдат, який вбиває на війні, турбується, про ще ненароджене маля. Саме через зображення стану солдата розкривається огидність суспільства, в якому герої війни знаходяться у безвихідному положенні і мусять жебракувати. Не дивно, що автор вибирає саме цього солдата для звершення суду над торговцями та комерсантами. Тим самим пророче говорячи про те, що такий суспільний лад із здичавілими нормами моралі не має права на існування. В кінці роману автор знову дивує читача несподіваним розвитком подій: солдата вішають під оплески комерсантів і жебраків, показуючи, що таке суспільство не пробачить опору.

Така семантична структура бінарних опозицій пояснюється ідейним задумом автора, який викриває та засуджує нищість капіталізму у його імперіалістичній стадії, а саме соціальні відносини, ідеологію і мораль буржуазного суспільства в епоху панування могутніх монополій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бертольт Брехт. Театр Т. 5/2 М.: Высшая школа, 1965 . – 540 с.
2. Bertolt Brecht. Dreigroschenroman. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991. – 394 S.